MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AFET VE RİSK YÖNETİMİ ÇERÇEVESİNDE KARADENİZE KOMŞU ÜLKELER ARASINDA İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON

Murat Özler*

Öz

Günümüz uygarlığının ulaştığı teknolojik aşamada bile, İnsanlığın hala doğal ve teknolojik olaylar karşısında ne kadar çaresiz kaldığı ortadadır. Günümüzden çok gerilere gitmeden son iki yıla ait Dünya ölçeğinde gerçekleşmiş veriler bile bu durumu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede,2016 Yılında gerçekleşen afetlerde Dünyada 534 afette 16.484 can kaybı ortalaması ile 147 milyar dolar ekonomik kayba ulaşan zararlara üstelik salgın hastalıklar dahil edilmemiştir.Keza,2017 Yılı için ise 529 afette 16.354 can kaybı ve 318 milyar dolarlık zarar söz konusudur.

İnsanlığın ortak sorununu teşkil eden ve bu çalışmanında üzerinde duracağı afet olgusu, insanlar, ülkeler ve toplumlar için ekonomik, sosyal ve fiziksel zararlar meydana getiren ,olağan yaşam düzenini bozan sağlıklı işlemesini engelleyen neticeler yaratan doğal ve insan kaynaklı olaylara vurgu yapmaktadır. Tanımından da anlaşılacağı üzere doğal ya da teknolojik olayın neticelerinin afet oluşturmasını engellemek veya hiç olmazsa zararların büyüklüğünü azaltmak mümkündür. Afetlere yoğunluk ve çeşitlilik açısından sahip ülkemiz ve bulunulan bölge daha bir çok tehlike ve riskleri bünyesinde barındırmaktadır. Afet olgusu diğer yandan bölgesel ağırlığını korumakla beraber, iklim değişikliklerinin hissedilir olmaya başladığı dünyamızda küresel bir nitelik taşıma istidadındadır. Bu küresel tehlikede olayın ciddiyetini kat be kat arttıran bir diğer husustur.

Afet denen ortak soruna karşı başarının önkoşulu gerek ülkesel gerek bölgesel düzeyde koordinasyon ve işbirliğidir. Bu bildiri çerçevesinde bölgesel düzeyde Karadeniz Havzası ve üretebileceği tehlike ve risk potansiyeli ile olası afetlerde bölgesel komşuluk ilişkilerinin afete karşı ortak mücadelede kullanılabilirliği sorgulanacaktır. Afetlere karşı ortak mücadele afet riskini düşüren çabaların koordinasyon ve işbirliği içerisinde yapılmasını sağlarken, ülkeler ve toplumlar arasında dostluk, güven ve dayanışma ruhunuda yeniden üreterek bölgesel barışa katkı sağlayacaktır. Bu çabaya alt yapı oluşturacak Uluslararası Küresel belgeler olduğu gibi, Karadeniz Havzasında barış ve

* Dr.. İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, E-Posta:ozlermurat@gmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
istikrara hizmet amacına yönelik oluşturulmuş ,çoğu Karadenize kıyısı bulunan ülkelerden oluşan (Türkiye,Rusya,Azerbaycan,Ermenistan,Moldova,Gürcistan,Ukrayna,Bulgaristan,Romanya,Sırbistan,Yunanistan ve Arnavutluk)Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü bu sahada büyük bir kazanç olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Tehlike, Koordinasyon, Risk, Doğal Olay

İçinde bulunduğumuz 2018 Eylül ayı içerisinde Dünyanın muhtelif bölgelerinde yaşanan afetler,(Amerika Birleşik Devletleri,Carolina ve Virginia eyaletlerini etkileyen Florence Kasırgası;Flipinlerin Kuzeyinde etkili olan Mangkhut Tayfunu.)ulaştığımız bu ileri uygarlık evresinde bile doğal ve teknolojik olaylar karşısında ne kadar çaresiz olduğumuzu göstermeye yeter.Afetlere bağlı oluşan can kayıpları yanında oluşan maddi zararlar yıllık 100 milyar doları aşan nicelikte ekonomik kayıplar üretmektedir.Bu gerçek karşısında Birleşmiş Milletler (BM),afet zararları ile kalkınma arasında ki ilişkiyi ortaya koyarak,son on yıllarda risk yönetimi odaklı Afet riski yönetimini küresel ölçekte önermektedir.

Birleşmiş Milletler,afet zararlarının yarattığı ekonomik kayıpların sürdürülebilir kalkınma önünde ciddi bir engel oluturduğundan hareketle,afet risklerinin önlenmesine yönelik harcamaların afet neticesi oluşan kayıplar ile karşılaştırıldığında kat be kat sonuçlar ortaya çıkardığını vurgulamıştır.ulusal ve bölgesel ölçekte girişimleri destekleyerek ,küresel ölçekte afet risklerine ilişkin girişimleri :Yokohama Stratejisi ve Eylem Planı,Afet Zararlarının Azaltılması Uluslararası Stratejisi,Johannesburg Eylem Planı,Hyogo Eylem Planı ve Kobe Konferansı,Sendai Afet Risk Azaltılması Çerçevesini hayata geçirmiştir.

Ülkelerin ulusal ölçekte iç politika ve hukuklarına eklemlenen bu gelişme bölgesel ölçekte aynı dilin konuşulmasını ve ortak sorun alanının belirlenmesini kolaylaştırıcı etki yapmaktadır.

Afet olgusu,doğal ya da teknolojik orjınli olayların toplumun olağan yaşam düzenini bozması veya kesintiye uğratarak,maddi ya da manevi zararlar vermesi neticesinde oluşan sonuçtur.Dolayısıyla bir olayın afet olarak nitelendirilmesi bu koşullara bağlıdır.Dolayısıyla olay ile netice arasında yer alan sürece müdahale edebilirsek veya bu süreci yönetebilirsek afet oluşmasını engelleyebilir veya zararın büyüklüğünü azaltabiliriz.Risk kavramını gelecekte olma ihtimali içeren tehlikeler olarak tanımlıyacak olursak bu çerçevede afet

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
riski yönetimi ile tehlikelerin saptanması,değerlendirilmesi,tehlike düzeyinin veya olması halinde yöneldiği bütünü tehdit eden etkilerinin azaltılmasına ilişkin hususları hayata geçirebiliriz.

Küresel iklim değişikliklerinin hızlandırıcı etkisiyle Karadeniz Havzası gerek küresel gerekse bölgeye has afet risklerine sahiptir.Bölgenin ağırlıklı ve ortak afet risklerini Kuzey Anadolu Fay Hattına yakın yerleşim olan Mega Kent İstanbul ve deprem riski bir yana bırakılırsa ,teknolojik orjinli afetler ,seller ve heyelan oluşturmaktadır.Seller ve heyelan ,her ne kadar oluştuğu bölgede ciddi zararlar üreterek can ve mal kayıplarına yol açsa da yerel kapasite ile üstesinden gelinerek kısa sürede normale dönmek mümkün olabilmektedir.Bu çerçevede bölge ülkeleri arasında ikili ilişkiler ile eğitim ve teknik konularda işbirliği işlevsel olmaktadır.

Bölgenin asıl dikkat çeken özelliği ise endüstri yoğun olmak dolayısıyla insan ve teknolojik orjinli afet riski potansiyelidir.Bu kategori altında ise nükleer enerji santrallerinin yarattığı afet risk potansiyeli yerel ve ulusal olmanın yanında ciddi bir bölgesel risk oluşturmaktadır.

Ülkelerin önemli enerji kaynaklarından birini oluşturan nükleer enerji reaktörleri ülke ekonomilerine fayda sağlayıp bir çok ülkenin refah düzeyini arttırmasına yardımcı olmuştur.Dünya elektrik üretiminde %11 lik paya sahip olan bu alan Nukleer enerjinin ,nükleer reaktörler vasıtasıyla elektrik enerjisine dönüştürülmesini içermektedir..Daha teknik ifadelerle söylemek gerekirse,''Fisyon sonucu açığa çıkan nükleer enerji nükleer yakıt ve diğer malzemeler içerisinde ısı enerjisine dönüşür. Bu ısı enerjisi bir soğutucu vasıtasıyla bazı sistemlerde doğrudan bazı sistemlerde ise ısı enerjisini başka bir taşıyıcı ortama aktararak türbin sisteminde kinetik enerjiye ve daha sonra da jeneratör sisteminde elektrik enerjisine dönüştürülür.' http://nukleerakademi.org/nukleer-enerji/nukleer-reaktor-teknolojileri).

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının verilerine göre 31 ülkede 449 nükleer reaktörün işletmede olduğu (18.Eylül 2018) ve 18 ülkede ise halihazırda 55 reaktörün inşasının devam ettiği belirtilmektedir.Bu sürece ülkemizde dahil olmuş enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve enerjide dışa bağımlılığın giderilmesi amacıyla Akkuyu ve sinop olmak üzere 2 adet nükleer santral için anlaşmaya varılmıştır.Süreci devam etmekte olan bir 3.santrallinde dönem içerisinde yapılacağı belirtilmektedir.Toplam olarak 4 reaktör den oluşacak Akkuyu Santralinin ilk rektörünün 2023 yılına kadar üretime geçeceği ve 2028 yılına kadar tümünün tamamlanması planlanmaktadır.

Bölge ülkeleri çerçevesinde baktığımızda halihazırda Rusya da 37.,Ukraynada 15.,Bulgaristan da 2.,Ermenistan da ise 1 olmak üzere 55 tesis

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
mevcuttur.Az sonra işaret edeceğimiz biri Bulgaristanda diğeri ise Ermenistanda bulunan ve kullanım ömürlerini doldurmuş iki santral hem yakın çevreleri hemde bölge açısından tehlike potansiyeli taşımaktadır.

Birbirinden gerek zamansal gerekse mekânsal olarak uzak olan üç nükleer afeti hatırlayacak olursak bunlardan ilki,bulunduğumuz coğrafyaya göre farklı bir kıtada bulunan Three Mile adasıdır.Kaza 28 Mart 1979 yılında, ,Amerika Birleşik Devletleri Pensilvanya eyaletinde Three Mile adasında nükleer elektrik santralinde nükleer erime sonucu meydana gelmiştir .Kaza sonrası olayın halktan gizlenmesi ve daha sonra ortaya çıktığında yaşanan güvensizlik ,sorunlar tahliye ve iyileştirme maliyetleri bu konuda tüm Dünyaya bir tecrübe olmuştur.

Çernobil Nükleer Santral kazası ise 26 Nisan 1986 tarihinde Ukrayna Pripyat şehrinin 14.5 km. kuzeybatısında bulunan Çernobil şehrinde Çernobil Nükleer Santrali'nde yapılan bir deney esnasında meydana gelmiştir.Bir dizi birbirini takip eden hata ve ihmalin sonucu yaşananlar Nükleer kazaların sınır ötesi etkisinin kaçınılmaz olduğunu tüm Dünyaya göstermiştir.Bir çok ülke direkt yada dolaylı kazadan etkilenmiştir.Etkilenen ülkeler ülkemizde dahildir.

Fukuşima Nükleer Kazası ise en güncel olan kazadır.Ancak kendisinden önceki örneklerden farklı bir süreç sonucu yaşanmış doğal ve teknolojik bir dizi olayın sonucu olarak yaşanmıştır Fukuşima I Nükleer Santrali kazaları 2011 Tōhoku depremi ve tsunamisi sonrasında, 11 Mart 2011'de Fukuşima I Nükleer Santralinde atmosfere radyoaktif madde salınmasına sebep olan olaylar dizisidi.

Nükleer enerji terminolojisinde kaza olarak ifade edilen sınırlı sayıda kaza örneğinden hareketle, bir çok nedenin bir arada gelişmesi neticesi yaşananlar tüketici olmamak kaydıyla kabaca ifade edilecek olursa;ortam ve koşullardan kaynaklanan yani deprem,sel,tusunami,aşırı soğuk,yangın ve hataları örtbas etme gibi ;ya da tasarımda güvenlik felsefesinin göz ardı edilmesi,kötü işletme koşulları,risk analizlerinin eksik yapılması,acil durum planının yokluğu,iletişim kanallarının sağlıksızlığı,patolojik insan faktörünü temsil eden kuralları önemsememe,liyakat ilkesine uygun istihdamdan kaçınma ,denetim eksikliği gibi kabaca gruplandırılabilir.

Kababaca da olsa yukarıda tüketici olma iddiası taşımadan sydıgımız birden çok nedenin Bölgemizde ve ülkemizede son derece yakın olan santrallerde var olduğunun iddia edilmesi konunun üzerinde hassasiyetle durulmasını gerektirmektedir.Bulgaristan Nükleer Düzenleme Kurumu eski Başkanı Georgi Kasçiev in , Kozloduy santralinde 2006 yılında yaşanan arızayı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
freni tutmayan bir aracı tam gaz kullanmaya benzetmesi ve reaktörün acil duruma karşı herhangi bir koruma mekanizması olmaksızın çalışıyor olması iddiası hemen yanıbaşımızdaki yıllardır elektrik enerjisi satın aldığımız riski tekrar hatırlatmaktadır.

Ermenistanda bulunan ve sınırımıza yaklaşık 20 km uzaklıktaki Metzamor nükleer santrali ise Dünyanın en riskli santrali olarak kabul görmekte. 1988 yılındaki Deprem olayı ile daha önce zarar gördüğü iddia edilen bu işletme yeni bir depremde ciddi bir tehtid ama mevcut kullanım ömrü ve teknolojisi ile afet riski yüksek bir sorun alanı olarak görülüyor.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Karadeniz Havzası Dünyanın tüm bölgelerinde olduğu gibi doğal ve teknolojik orjinli tehlike ve riskler içeren bir bölgesidir.Bölge, ortak risk alanlarına sahip olduğu gibi kendine özgü riskleride içermektedir.Bunlar içerisinden önceki yıllardada tecrübe edilen bir nükleer kaza tüm bölgeyi etkilemiştir.Benzer nitelikte risklerin bulunması da işbirliğini zorunlu kılmaktadır.Ozellikle yerel yönetimler ve toplumlar düzeyinde oluşturulacak işbirliği ve koordinasyon bölgede oluşabilecek afetler konusunda daha duyarlı olunmasına ,afet ve güvenlik kültürüne katkı saglarken Bölge ülkeleri arasındaki iyi ilişkilerinde altyapısını oluşturacaktır.

İki Kutuplu Dünyanın son bulması ,ülkeler arası ilişkilerin yakınlaşması iletişim ve ulaşım teknolojilerinde ilerleme ve küreselleşme süreci işbirliği ve karşılıklı anlayışı destekler niteliktedir.Karadeniz deniz ulaşımı ile farklı riskler içeren bölgelere yardım ve işbirliğini kolaylaştırmaktadır.5.6.1998 Yalta Zirvesiyle imzalanan 1.5.1999 da yürürlüğe giren Karadeniz Ekonomik İşbirligi Örgütü Andlaşması bölgede ekonomik,sosyal,teknolojik ilişkilerin geliştirilmesi ve Karadeniz Havzasının barış ,istikrar ve refah bölgesi olmasını amaçlayan yapısıyla bölgesel işbirliğinin altyapısı olacaktır.